

2. STEDET

I hjertet av Ringerike troner et av Østlandets største gravfelt på en sandfylt høyde med furuskog. Her er vid utsikt sørover, mot åkerland og skogkledde åser, og i det fjerne blinker Tyrifjorden. I dette landskapsrommet er det tydelig at gravene henvender seg mot sol og vann (jf. Gansum, Jerpåsen og Keller 1997). Stedet er valgt som felles gravplass og helligsted over et par tusen år, gjennom 60 generasjoner. Her er bygget store og merkelige hus, her har vært storslåtte fester og ritualer – og maktkamp markert ved eksponering av prestisjefylte gjenstander.

Hvorfor er dette stedet valgt, og hva kan være grunnene til den lange kontinuiteten? Kapitlet skal antyde noe av bakgrunnen for valget og gi et kort riss av naturforholdene og den geografiske beliggenhet i forhold til ferdsel og muligheter for åkerbruk.

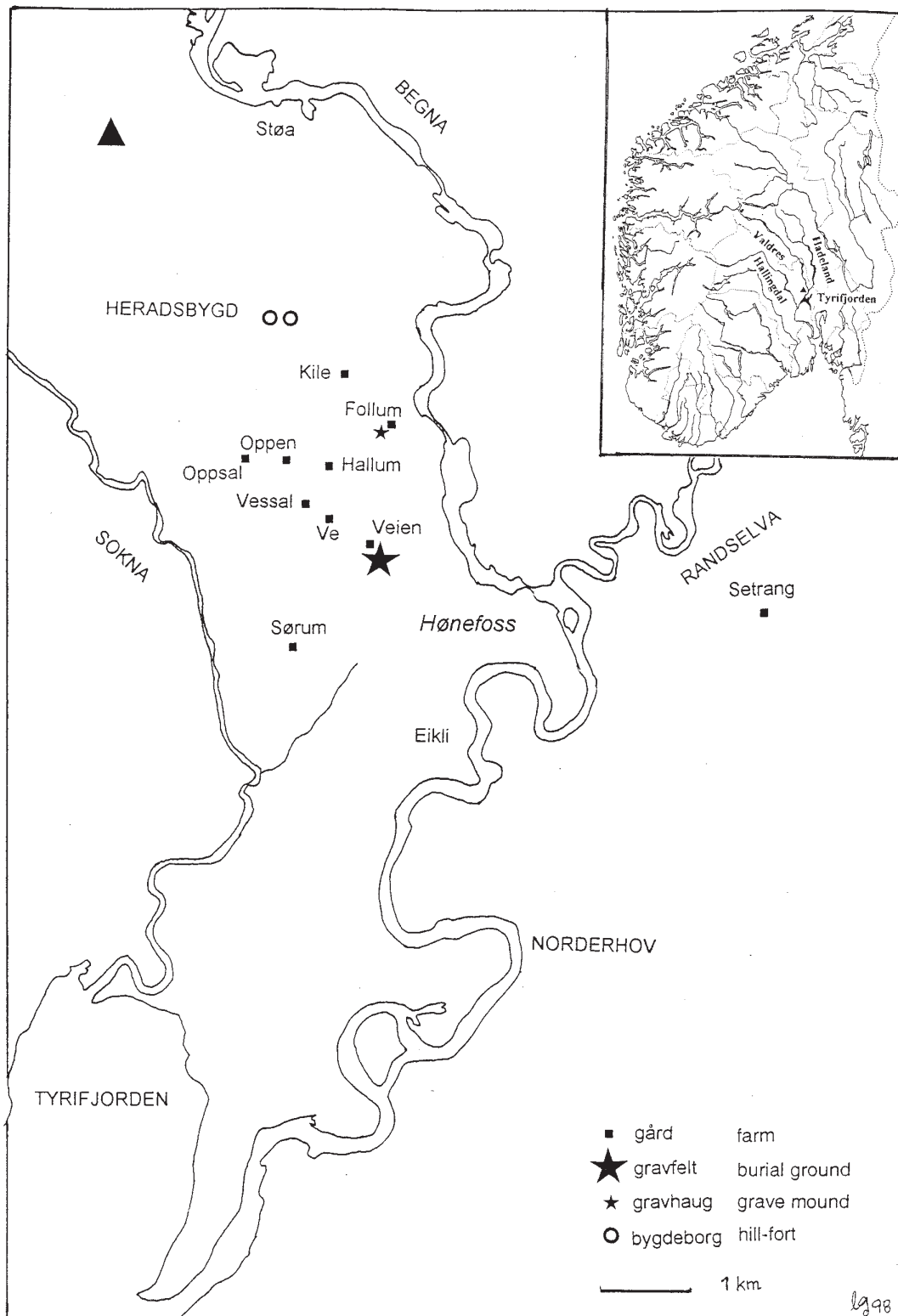
Gravfeltet ligger sentralt i Heradsbygda (tidligere Ydins herad, NG V:60), en jordbruksbygda som er naturlig topografisk avgrenset i vest av elva Sokna, som kommer fra Hallingdal og i øst av Storelva, en fortsettelse av den store elva Begna fra Valdres. Storelva meandrerer ut i Tyrifjordens vestre arm. Mot sør og nord avgrenses bygda av utmark. Topografien og bygdenavnet sammensatt med herad, kan tyde på at denne bygda har vært en organisasjonsmessig enhet (Helleland 1997:132 f.). I dag er Heradsbygda en del av Norderhov sogn, og Norderhov er også herredets navn. Når det gjelder navnet «Ydings herad», foreslår Rygh at førsteleddet muligens er et gårdsnavn dannet av «et til svensk *yde* n. 'tæt smaaskog' svarende ord (vel beslegtet med *viðr* 'skog')» (NG V:60). Et slikt naturbetegnende navn kan tenkes å være navn på et fellesterritorium som omfattet hele Heradsbygda. Ingen av de øvrige gårdene i bygda har gravhauger, med unntak av Follum. På denne gården skal det ha ligget en stor haug, hvor det ved graving ble funnet en krukke med aske og en kobberkjel (Wiel 1743/1970:157, § 48). Disse funn foreligger ikke, men ut fra beskrivelsen kan det være en branngrav fra yngre romertid.

Gravfeltet ligger på gårdene Øvre og Nedre Veien og på Bråten. I litteraturen er det omtalt som gravfeltet på Veien/Bråten, og funnene relateres ofte bare til Bråten siden de aller fleste haugene ligger på Bråtens grunn. Oluf Rygh, som grov ut 87 gravhauger i 1870 og 1875, nevner i sin innberetning at Bråten

er en «først i temmelig sen Tid fraskilt Part af Veien» (1871:96). Dette fremgår klart av gårdsnavnene og gårdsgrensene (jf. Gustafson 2000 og kap. 6). I alle sammenhenger refererer jeg derfor til Veien. Navnet er en sammensetning av veig, som er usikkert tolket, og vin («eng», «beite»). Et stedsnavn sammensatt med vin er antatt å være et sekundærnavn; det mest nærliggende er at Veien relateres til nabogården Ve. Dette er et usammensatt navn med høy alder, og som betyr «hellig sted». Omkring disse to sentrale gårdene ligger gårder med navn som kan skrive seg fra jernalderen eller før (NG Indl., NG V). Stedsnavnene er viktige for min tolkning av stedet, og jeg trekker også inn gårdsgrenser. Dette vil bli diskutert i et senere kapittel (6.3).

Veien ligger ca. 135 moh. Tyrifjorden ligger 63 moh. og var en gang i eldre steinalder knyttet til havet (jf. Reitan 2005:80 f.). Under siste istid dannet det seg store sand- og grusavsetninger i deltaer umiddelbart utenfor brefronten, for eksempel Hens-, Kil- og Eggemoen (Moen 1988:6 ff.). Sandryggen med Veien-gravfeltet er en slik elveavsetning (fluvial avsetning), som er omgitt av marine avsetninger av silt og leire hvor det ble dannet ravinedaler. Området har typisk innlandsklima med stabilt kjølige vintre og varme somre. Ringerike ligger i en overgangssone mellom barskogområder og løvskog; de lavere deler av Ringerike har et rikt jordsmonn med edelløvskog (Moen 1988:11).

Marianne Moen har foretatt tre pollenanalyser i nærliggende områder (1988). Nærmeste prøvested er ved Støa, vel 4 km nord for Veien, så detaljer om lokale forhold ved Veien vil ikke være synlige i diagrammet. Diagrammene har få C14-dateringer, og tolkningen bygger på analyse av de tre diagrammene og sammenlikning med andre analyser på Østlandet. Moen antyder en tidligneolitisk rydnings- og beitefase. Den egentlige etableringen av jordbruket med beite og korndyrking antas å ha skjedd i senneolitikum / overgangen til bronsealder og ha blitt etterfulgt av varierende dyrkingsaktiviteter (Moen 1988:60 ff.). Tolkningen faller godt inn i den generelle oppfatning av jordbruksetableringen (Prescott 1996:84 f.; Myhre og Øye 2002:70; Reitan 2005:81 f.; 2009:45 f.). Gaute Reitan har analysert funn fra neolitikum i Buskerud (2005). Funnene fra den siste fasen av yngre steinalder, senneolitikum, viser en sterk

Fig. 2.1. Kart over Heradsbygda med gårdsnavn som ut fra navneklasse antas å skrive seg fra jernalder eller tidligere. Her er også påført to navn som har sammenheng med ferdsel på elvene: Eikli sør for Hønefossene og Støa nord for. Dette var omlastingssteder for varer fra Drammen i sør eller Valdres i nord. Denne funksjonen kan de ha hatt i jernalderen også. Den gamle ferdselsvegen forbi fossene gikk forbi Follum og Veien. Gravfeltet på Veien er markert med en stor stjerne, den ene haugen på Follum markert med en liten stjerne. Nord i skogen ligger to bygdeborger

Fig. 2.1. Map of Heradsbygda with farm names supposed to derive from the Iron Age or before. Here are also two place names related to traffic on the rivers: Eikli south of the waterfalls by Hønefoss and Støa north of the waterfalls. These were places for reloading goods from Drammen in the south or Valdres in the north. This could be their function in the past as well. The old road passing the waterfalls passed the farms Follum and Veien. The burial ground on Veien is marked by a star; the solitary mound at Follum marked with a little star. North in the forest are two hill-forts.

konsentrasjon til sandjorden rundt Tyrifjorden og mot Drammensfjorden (Reitan 2005:102, kart fig. 10.5 og 10.6). Flintsigder må kunne tolkes som et direkte tegn på korndyrking. Ca. 20 sigder er funnet i Buskerud, over halvparten på den fruktbare sandjorden i Ringerike/Hole (Reitan 2005). På Veien er det to funn fra denne perioden, en flintdolk (Reitan 2005 appendiks IV: C 18004) og en skjeformet skraper av flint (Reitan 2005 appendiks VII, C 506); begge kan teoretisk være fra en grav eller et offer. Den skjeformede skraperen er funnet i en gravhaug (opplysning i «tilveksten»); trolig er den sekundært havnet i fyllmassen til en av de mange haugene på Veien.

Den største endringen av landskapet etter menneskenes rydding for jordbruk er graninnvandringen som skjedde sporadisk fra Kr.f. i de sørøstlige deler av landet, med etablering av lokale bestander i yngre romertid på Jevnaker og Ringerike (Moen 1988:84). På grunnlag av treslagsbestemmelser av kullprøver fra strukturer på Veien er det sannsynlig at det har vært en furumo i området med gravfeltet i hele forhistorisk tid.

En viktig forutsetning for senterdannelse i jernalderen var muligheten for kornproduksjon. En maktelite hadde behov for overskudd av mat til å fø tjenerskap og gjester. Korn kunne byttes mot varer fra dalbygdene, for eksempel jern, og var nødvendig for brygging av øl. Øl eller mjød var en nødvendig ingrediens i gjestebud og i rituelle sammenkomster. Forholdene for et forhistorisk jordbruk er gunstige på Ringerike, med solrike somre og den lette, sandige jorden, som er enkel å bearbeide med ard. Ved siden av jordbruk har naturligvis andre ressurser vært viktige for bosetningen; i vassdragene var det fisk, og i de store skoger som kranset bygda, levde fugl, småvilt og storvilt, rådyr og elg, gaupe og bjørn.

Veikrysset

Stedet ligger i et «veikryss», hvor store elvedaler med langstrakte vann møtes. Dalene fører fra utmark rik på jaktvilt og jern (Valdres og Hallingdal med kontakt mot Hardangervidda) og mot andre rike bosetningsområder, som Hadeland. Mot vest går veien langs Sokna til Krøderen og opp Hallingdal, mot nord langs Begna

til Sperillen og Valdres og østover langs Randselva til Jevnaker, Randsfjorden og Hadeland. Elvene er til dels farbare, men fosser markerer kritiske steder hvor ferdsel må gå over land. Vinterstid har både elver og vann vært farbare over lange strekninger.

Begna møter Randselva og danner Hønefossene øst for Veien og meandrerer videre som Storelva inn i den nordvestlige armen av Tyrifjorden. Fra den sørvestlige armen renner Drammenselva rolig sørover, med fosser ved Geithus, Åmot og Hokksund. Videre ut til Drammensfjorden og Oslofjorden har det vært en rolig elv i jernalderen og tidligere (jf. Liestøl 1959). Det var flere veier til Oslofjorden, langs Lier-dalføret til Drammen eller fra Hokksund via Eikeren til Sande (jf. Gustafson 2004b).

Ferdselen i forhistorisk tid har trolig fulgt disse elvedalene. Veien og Heradsbygdas strategiske beliggenhet i forhold til ferdsel langs dalførene fra fjellområdene i Hallingdal og særlig Valdres må ha vært viktig i forbindelse med varebytte i jernalderen. Ferdsel langs de store elvene var avhengig av omlasting ved fossefall. De nærmeste omlastingsstedene kjent i historisk tid kan illustreres ved gårdsnavn *Støa* nord for Hønefossene og *Eikli* i sør. Betydningen av *Støa* sier seg selv, en båtstø, mens *Eikli* har sammenheng med *eikja*, en elvebåt. Fra nyere tid er det kjent at båtene som fraktet varer fra Drammen, la til her og ble kjørt landeveien til Valdresstøa og Stavlundstøa ved Ådalselva for å bli rodd over Sperillen til Ådalen og Valdres (NG V:81). Den gamle ferdselsveien over land mellom disse omlastingsstedene passerte Veien og Follum (Bang 1979). Dette har sannsynligvis vært situasjonen også i jernalderen. Her var det gode muligheter til å ha kontroll over varer som ble fraktet begge veier, og et naturlig sted for varebytte. Utmarksressursene, for eksempel pelsverk, skinn, gevir og jern, er ofte omtalt som bakgrunn for den eksotiske rikdom som tilflyter Norden. Spesielt tydelig blir dette når rikdommen fins i graver ved ferdselsknutepunkter, noe som vi ser eksempler på i eldre jernalder i landskapet omkring Tyrifjorden (jf. Gustafson 2004b med ref.), og som kan observeres ved utløpet av mange store elvedaler i Sør-Norge (Myhre 1992).